

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

عضویت در خبرنامه

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛ شبکه های توجه گرافی (Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از وب آو ساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی

جمعیت مطلوب و متناسب راه برون رفت از معضلات توسعه از چشم انداز نیروی انسانی

احمد عباسی دره بیدی^۱، مهدیه محمدپور هنگروانی^۲، اکبر عباسی^۳

چکیده:

توسعه و پیشرفت رابطه مستقیم و دوجانبه با جمعیت و نیروی انسانی در هر جامعه دارد. به عبارتی جامعه‌ای که در پی پیشرفت و توسعه می باشد باید نیروی انسانی کافی و مطلوب در اختیار داشته باشد، به این معنی که نه با کمبود و نه با ازدیاد نیرو مواجه باشد. یعنی حد مطلوب و متناسب از جمعیت برای هر جامعه می تواند آن را به پیشرفت و ترقی برساند. به همین دلیل جمعیت مطلوب و متناسب در دوره ی اخیر یکی از اصطلاحات پر کاربرد علم جمعیت شناسی و کلا علوم اجتماعی گردیده است. لذا به دلیل اهمیت این بحث هدف پژوهش حاضر که به لحاظ روش از نوع تحقیقات توصیفی- تحلیلی می باشد، بررسی و تحلیل رشد و کاهش جمعیت برای رسیدن به جمعیت مطلوب می باشد. جمعیتی که از آن با عنوان جمعیت متناسب یاد می شود و برای هر منطقه، کشور و حتی شهر و روستایی می تواند متفاوت باشد. چرا که این امر بسته به عوامل مختلف مانند امکانات و پتانسیل های محیطی، انسانی و... می باشد. بنابراین بهترین راه پیشرفت با توجه به منابع انسانی و نیروی کار (جمعیت) برقراری تعادل میان منابع و برنامه ریزی برای افزایش یا کاهش و کنترل جمعیت با توجه به پارامترهایی چون سرمایه های طبیعی و انسانی و امکانات و منابع می باشد. به عبارتی بهترین سیاست جمعیتی، برنامه ریزی بلند مدت برای جمعیتی مطلوب و متناسب با توجه به همه پارامترهای دخیل در این امر می باشد.

واژگان کلیدی: جمعیت، جمعیت مطلوب، نیروی انسانی، افزایش و کاهش جمعیت

۱- مقدمه

وقتی جمعیت جهان با به دنیا آمدن نوزاد فیلیپینی از هفت میلیارد نفر عبور کرد، بار دیگر روند افزایشی جمعیت به بحثی مهم و چالش برانگیز میان اقتصاددان ها، جامعه شناس ها، سیاست گذاران و غیره بدل شد. البته این بحث چندان جدید نبود. قرن هفتم، باروخ اسپینوزا در کتاب رساله سیاسی خود نوشت که: «هر مدینه ای جمعیت بیشتری داشته باشد، قدرت بیشتری خواهد داشت». اما قرن هجدهم میلادی، توماس رابرت مالتوس، اقتصاددان و جمعیت شناس انگلیسی عنوان کرد که اگر از روند شتابان افزایش جمعیت جلوگیری نشود، یا اصطلاحاً سیاست های کنترل جمعیت پی گرفته نشود، بالاخره زمانی فرا خواهد رسید که زمین گنجایش انسان را نخواهد داشت و دیگر نه تنها بحث قدرت در کار نخواهد بود، که اساساً مدینه ها از بیخ و بن ویران می شوند. (اسدی، ۱۳۹۱)

۱- کارشناس رشد شیعه شناسی/گرایش جمعه شناسی دانشگاه اصفهان. a.abbasi.d2020@gmail.com

۲ کارشناس ارشد اقتصاد کشاورزی دانشگاه ارومیه، mohammadpour.86@gmail.com

۳- کارشناس مهندسی مدیریت و آبادانی روستاها، پیام نور. Akbar.abbasi.2020@gmail.com

بحث از جمعیت، پویایی و ابعاد آن، یعنی میزان رشد، ساختار سنی، باروری، مرگ و میر و مهاجرت، به شدت متأثر از محیط و بستر اجتماعی در حال تغییر پیرامونی خود هستند، آنها نیز به نوبه ی خود، ابعاد مختلف توسعه نظیر توسعه ی اقتصادی، توسعه ی اجتماعی، توسعه ی انسانی و توسعه ی پایدار را تحت تأثیر قرار می دهند (صادقی، ۱۳۸۸: ۱۶). از این رو، همواره بحث از جمعیت، ازدیاد و یا کاهش و کنترل آن و تنظیم خانواده، در طول تاریخ در عرصه های علمی و مباحث نظری و عملی از جمله مباحث جذاب و جدالی بوده است. حداقل قدمت این بحث را می توان به بیش از دو هزار و سیصد سال قبل یعنی به زمان افلاطون برگرداند.

توجه جدی به بحث جمعیت به ویژه پس از جنگ جهانی دوم به عنوان یک عامل تأثیرگذار در امر توسعه مورد توجه مقامات دولتی و پژوهشگران علوم انسانی قرار گرفته است (امانی، ۱۳۹۰: ۳). سوالاتی نظیر اینکه جمعیت زیاد برای یک کشور فرصت است یا تهدید؟ رشد سالانه مطلوب و معقول جمعیت برای یک کشور به چه میزان باید باشد؟ کاهش یا افزایش بعد خانوار چه تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بر خانواده و جامعه خواهد داشت؟ نسبت پراکنش جمعیت در شهر و روستا با توجه به سهم اقتصادی هر یک به چه میزان باید باشد؟ چه سیاست هایی برای تنظیم خانواده باید اتخاذ شود؟ و دیگر سوالاتی از این دست، مسائلی است که در مجامع علوم اجتماعی در دهه ی اخیر از آنها صحبت بسیار، به میان می آید. از اوایل آغاز به کار دولت نهم شعار افزایش جمعیت از سوی رییس جمهور و برخی دیگر از مسوولان مطرح شده است که این شعار با واکنش های مثبت نهادهای سنتی و مذهبی جامعه و واکنش منفی قریب به اتفاق اقشار تحصیل کرده و دانشگاهی مواجه شده است. در همین راستا تدریس کتاب جمعیت و تنظیم خانواده که حاوی آموزش روش های جلوگیری از بارداری بود از برنامه دانشگاه ها حذف شد و به جای آن کتاب شکوه همسررداری جایگزین گردید (خبرگزاری فارس، به نقل از اسدی، ۱۳۹۱) یعنی سیاست کاهش جمعیت تبدیل به سیاست افزایش جمعیت گردید. این در حالی است که جمعیت ایران در طی سال های ۶۲-۶۳-۶۴ تا حدود سال ۷۰ دارای روندی رو به رشد و با سرعت زیاد بوده است. به گونه ای که بیشترین متولدین را در سال ۶۴ داشته و این نسل الان همه در سن ازدواج هستند و عده ی زیادی ازدواج کرده و درحال فرزند آوری هستند یعنی باز ما با یک افزایش جمعیت اما به صورت محدود تر روبرو هستیم. بنابراین بهتر است که به مقوله ی جمعیت و سیاست های مرتبط با آن به صورت دقیق تر نگرسته شود و با برنامه ریزی های بلند مدت و طولانی، در پی برآورد جمعیت مطلوب و دست یابی به آن باشیم. درسال های اخیر بحث پیرامون افزایش و کاهش جمعیت بسیار شده است و عده ای طرفدار افزایش هستند با توجه به آیات قرآن و احادیث و روایات و پتانسیل ها و منابع ایران و عده ی دیگری هم طرفدار کاهش جمعیت که هر کدام نظریه ها و اهداف خاص خود را دنبال می کنند. عده ی زیادی هم هستند که طرفدار جمعیت مطلوب و متناسب می باشند اما این به نظر می رسد در حد شعار باقی مانده و نتوانسته است که مانند دو رویکرد دیگر جای خود را در میان مجامع و متون علمی به خوبی پیدا کند. لذا به دلیل اهمیت این بحث و درهم تنیدگی توسعه و جمعیت، هدف پژوهش حاضر بررسی و تحلیل مباحث جمعیتی و نیروی انسانی با تأکید بر جمعیت مطلوب و متناسب می باشد.

۲- جمعیت، نیروی انسانی، توسعه

جمعیت و منابع انسانی مهمترین محرکه ی توسعه و بالندگی می باشد زیرا اگر دولتی بخواهد در خدمت مردم باشد و در تلاش برای توسعه اقتصادی جامعه، باید همه توان و ظرفیت منابع ملی، سرمایه و زیرساخت های سخت افزاری و نرم افزاری خود را به درستی به کار گیرد، و تسریع در رشد و افزایش جمعیت مطلوب و متناسب عاملی برای شتاب روند توسعه اقتصادی می باشد؛ چرا که مهم ترین نیاز اولیه توسعه اقتصادی، وجود نیروهای جوان، فعال و کارآمد است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۴)

عدم توجه به شاخص های جمعیتی در سیاست گذاری ها و برنامه ریزی های منطقه ای و ملی، موجب می گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی بوجود آورد. (زمانی، بی تا: ۱۰۸). به همین دلیل توجه مقطعی به افزایش یا کاهش جمعیت بدون نگاه به آینده و منابع و امکانات می تواند اختلال زیادی در روند توسعه و پیشرفت جامعه داشته باشد. بنابراین بهتر است که در خصوص این سیاست ها با دقت بیشتری نگریسته شود.

در رابطه با افزایش یا کاهش جمعیت بحث های مختلفی صورت گرفته است که به صورت مختصر به آنها اشاره می شود. چرا که این بحث ها جای خود را به مفهومی با عنوان جمعیت متناسب و مطلوب داده اند.

کسانی هستند که طرفدار افزایش جمعیت هستند و معتقدند که منابع کره ی زمین نا محدود است و نباید مانع زاد و ولد و افزایش جمعیت شد که اکثر قریب به اتفاق ادیان و مذاهب در این دسته جای می گیرند (اسدی، ۱۳۹۱). به عنوان مثال دین اسلام نیز با افزایش جمعیت موافق است و از ظاهر برخی آیات و روایات نیز برای تأیید این مطلب استفاده می شود. مثلاً رسول اکرم صلی الله و علیه و آله می فرمایند: «تَنَاقُحُوا وَ تَنَاسَلُوا فَأَنَّى أَبَاهِي بِكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» ازدواج کنید و تشکیل خانواده بدهید و تولید نسل نمایید، که من در روز قیامت به شما مباحثات می کنم (جامع الاخبار: ۱۰۱) ولی گفته شده است که منظور از تراکم و افزایش جمعیت در دین اسلام افزایش هم از نظر کمی و هم کیفی مد نظر است. یعنی مفهومی نزدیک به همان جمعیت متناسب و مطلوب. چون گفته شده که در دین اسلام گر چه به تکثیر موالید توصیه و ترغیب شده است، اما شواهد فراوان حاکی از آن است که تنها تکثیر عددی منظور نیست. فزونی کمی و کیفی هر دو باید مورد لحاظ قرار گیرد. به عبارت دیگر آن چه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به آن توصیه کردند، تکثیر فرزندان شایسته و نیکو است و بدون شک توجه به کیفیت و ابعاد روحی و جسمی فرزندان، موجب محدودیت هایی در تولید مثل خواهد شد، اگر نشانه های اطمینان بخشی وجود داشته باشد که وجود فرزندان زیاد موجب در حرج رفتن والدین و نابسامانی زندگی آنان یا بازماندن از امور معنوی به خاطر اشتغال بیش از حد به امور فرزندان می شود، کثرت فرزندان رجحانی نخواهد داشت. بنابراین توجه به کثرت عددی به معنای عدم جواز اعمال هر گونه کنترل و محدودیت نیست. (رجبیان، ۱۳۸۶: ۱۶)

طرفداران افزایش جمعیت معتقدند که نباید در پی محدود نمودن جمعیت بود زیرا علاوه بر کاهش رشد و توسعه ی اقتصادی که به دنبال کاهش نیروی جوان و کارآمد خواهد آمد، مشکلات دیگری نیز گریبان گیرمان خواهد شد، برخی از طرفداران افزایش جمعیت با طرح این مساله که در اکثر خانواده ها پدیده تک فرزندی فراگیر شده است، ابراز می دارند که رفته رفته مفاهیمی همچون برادر، خواهر، عمو، عمه، دایی و خاله از بین خواهد رفت و نسل جدید در

انزوا و تنهایی بیشتری رشد خواهد یافت. این مساله مهارت های اجتماعی و فردی کودک را مختل می کند و باعث می شود کودکان، خودخواه و بی رقیب تربیت شوند. کم شدن تعداد بستگان یک فرد، اعم از خواهر، برادر، عمو، خاله و... کاهش سطح روابط خویشاوندی را در پی خواهد داشت و در شرایطی که آپارتمان نشینی، زوال مفهوم همسایگی و کاهش ارتباطات همسایه ها با یکدیگر را در پی داشته است، این مساله نیز بر منزوی ساختن بیشتر فرد در جامعه دامن خواهد زد. (اسدی، ۱۳۹۱) و باعث از بین رفتن نمود بسیاری از ارزش ها همچون نیکی به خویشاوندان و صله ارحام، انفاق به آشنایان و همسایگان و همچنین سایر مفاهیم خیر خواهانه ای خواهد شد که با خویشاوندی و زناشویی پیوند ناگسستنی دارند.

از طرفی دیگر عده ای بر این عقیده اند که باید جمعیت را محدود نمود چرا که افزایش جمعیت به تدریج به فقر و تنزل سطح زندگی خانواده و جامعه می انجامد و بنابراین باید با به کار بستن راه های مختلف از این افزایش جلوگیری کرد. و شعار طرفداران این دیدگاه این است که؛ "کوچک زیباست" و بر این عقیده اند که منابع زمین محدود است و اگر می خواهیم زندگی مرفه و خوبی داشته باشیم باید فرزند کمتری داشته باشیم، زیرا فرزندان محدودیت آور هستند و مانع پیشرفت می گردند. (این گروه غافل از این هستند که همین فرزندان ادامه دهنده ی پیشرفت آنان خواهند بود چرا اگر بعد از آنان یا در سنین کهنسالی آنها فرزندی و کسی نباشد که ادامه ی روند توسعه و پیشرفت را جلو ببرد با یک بن بست و عاقبت سیاه روبرو خواهند بود.) پس به نظر بهترین راه برای زندگی بهتر و توسعه ی پایدار برخورداری از جمعیتی مطلب و متناسب است که نه "کوچک زیباست" را داشته باشد و نه اینکه افزایش بی رویه.

از آنجایی که نیروی انسانی و جمعیت از عناصر مهم قدرت و عامل مهمی در جهت رشد و اعتلای فرهنگی و اقتصادی یک جامعه و کشور می باشد. طبیعی است اگر جمعیت جامعه ای به سمت پیری رود و تدابیری برای افزایش جمعیت و جایگزین نمودن جمعیت جوان اندیشیده نشود، به زودی ان جامعه با مشکلات عدیده ای، همچون نیاز به کار اتباع بیگانه برای تولید و رونق اقتصادی و سالمندی و پیری جمعیت و عدم رونق اقتصادی مواجه خواهد شد. این امور هم چنین خود به خود موجب بروز خرده فرهنگ های ناسالم در اثر تعارض و برخورد فرهنگی، با افزایش ناهنجاری ها و مشکلات و موانع بی شماری روبرو خواهد شد (جوکار، ۱۳۹۳). چنانکه در طرف دیگر قضیه هم اگر جامعه ای با رشد بی رویه و بدون برنامه ی جمعیت مواجه گردد، ناخواسته با مسائل و مشکلات عدیده ای همچون کمبود منابع و امکانات، تخریب منابع، افزایش بیکاری و کاهش درآمد و... مواجه خواهد گردید. بنابراین ضرورت دارد قبل از پرداختن به ارتباط جمعیت با توسعه و پیشرفت آسیب ها و مسائل کاهش و یا افزایش جمعیت بازنگری شود.

۳- مسائل و مشکلات کاهش و افزایش نامتناسب جمعیت

از آنجایی که جمعیت مقوله ای گسترده و دارای ابعاد و جوانب گوناگونی می باشد، به طبع کاهش و یا افزایش آن نیز پدیده ای چند بعدی است. از فاکتورهای کلیدی که در رشد و کاهش جمعیت تأثیر می گذارد، مسائل اجتماعی، عرف، اعتقادات و مسائل مذهبی در یک جامعه است. (Bongaarts, ۱۹۹۴: ۷۷۱-۷۷۶)

علل و عوامل گوناگون (بهداشتی و دسترسی به وسایل و لوازم پیشگیری، سیاست های کلی، مسائل و مشکلات ناشی از مدرنیته و تمامی مسائل و مشکلات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) باعث تنزل و کاهش جمعیت یک منطقه و کشور می گردد. این کاهش و تحدید جمعیت به دنبال خود سیل انبوهی از مسائل و مشکلات را به همراه دارد که از سطح فردی (عدم هویت یابی مناسب کودک، تنهایی کودک و...)، تا سطح بالاتر خانوادگی (اختلال در تربیت و جامعه پذیری فرزندان، نبود مفاهیم خویشاوندی و عمو و خاله و دایی و عمه و... تا از بین رفتن مفهوم صله ارحام و...) و سطوح اجتماعی (تهدید امنیت ملی و بین المللی و عدم رشد و توسعه اقتصادی، تعارض و برخورد فرهنگی) را در بر می گیرد که همه ی این عوامل مانند زنجیره ای به هم متصل و محکم می باشند که در یک چرخه در هم تنیده هستند و همدیگر را همراهی و کمک می کنند و به این ترتیب واکن های پیشرفت کشور را از حرکت نگه می دارند و حتی مانع شکل گیری الگوی پیشرفت هستند.

از طرفی همانطور که کاهش جمعیت دارای مشکلات و مسائل فراوانی هست، افزایش نامتناسب و بدون برنامه ی جمعیت یک کشور و منطقه هم می تواند، مسائل و چالش هایی همچون تخریب منابع طبیعی، محیط زیست، پدیده های پیری و سالمندی، افزایش بی رویه روند بیکاری و آسیب ها و چالش های اجتماعی ناشی از رشد بی رویه و کنترل نشده ی جمعیت را به دنبال داشته باشد که خود به تنهایی جای پژوهش و بررسی جداگانه دارد.

۴- توسعه

همانطور که اشاره شد توجه به بحث جمعیت با پارامترهای مختلف آن به ویژه پس از جنگ جهانی دوم به عنوان یک عامل تأثیرگذار در امر توسعه و پیشرفت یک کشور یا جامعه مورد توجه مقامات دولتی و پژوهشگران علوم انسانی قرار گرفت (امانی، ۱۳۹۰) زیرا که هر چقدر هم که میزان دارایی های یک کشور و منابع و امکاناتش زیاد باشد اما نیروی انسانی شایسته و کارآمد نداشته باشد، از نظر شاخص های توسعه در سطح پایینی قرار می گیرد، مانند کشور عربستان که اگرچه از نظر ذخایر نفتی و میزان درآمد در سطح بالایی است اما از نظر توسعه یافتگی و سایر شرایط توسعه، در سطح پایینی می باشد. بنابراین جمعیت و توسعه دو مفهوم مرتبط و در کنار هم هستند. جمعیت کم از موانع توسعه و جمعیت زیاد هم مانع و مختل کننده ی توسعه است، جمعیت متناسب و مطلوب یکی از مهمترین عوامل توسعه و پیشرفت. زیرا که گفته شده کمیت، کیفیت و توزیع بهینه جمعیت در پهنه سرزمین و مهم تر از آن رشد مطلوب آن یکی از شاخص های تأثیرگذار در فرآیند توسعه پایدار است. (اطاعت، ۱۳۹۰: ۸)

واژه توسعه (development) از نظر لغوی در زبان انگلیسی، به معنی بسط یافتن، درک کردن، تکامل و پیشرفت است. گرچه این واژه از قرن هشتم هجری (۱۴ میلادی) برای توضیح برخی پدیده های اجتماعی بکار رفته است، لیکن استفاده وسیع از این واژه به عنوان یک چارچوب تحلیلی برای درک پیشرفت جوامع انسانی، به بعد از جنگ جهانی دوم و در دهه های ۱۹۶۰-۱۹۵۰ مربوط می شود. در آن موقع، این واژه مترادف با نوسازی، رشد، صنعتی شدن و برای تعبیرات و اصطلاحات مشابه به کار می رفت. (واعظی راد، ۱۳۹۱) اصطلاحاتی که در کنار مفهوم جمعیت هویت می یابند و بدون آن واژه هایی بی معنی می باشند. پس رشد و توسعه و پیشرفت هر جامعه نیازمند نیروی انسانی و جمعیت کارآمد و متناسب است. همچنین جمعیت مطلوب و متناسب باید با توجه به پیرفت و افق های پیش رو تنظیم و برنامه ریزی گردد.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

صحبت از جمعیت و افزایش و یا کاهش آن بحث جدیدی نمی‌باشد و سابقه‌ی آن را در تاریخ به قبل از میلاد می‌توان ردیابی کرد. هنگامی که بحث از مدینه‌ی فاضله می‌شود و مباحث جمعیتی پیش کشیده می‌شود؛ کاهش و افزایش جمعیت و کلا تعداد مورد توجه قرار می‌گیرد. اما آنچه به نظر مهم می‌باشد صحبت از جمعیت مطلوب و متناسب است. در حالی که همین حد متناسب جمعیت هم بیشتر یک امر ذهنی بوده که متفکران مختلف به صور گوناگون آن را تعریف می‌کنند. این اصطلاح به طور اخص اصطلاحی است که از جانب متفکران غربی و با توجه به امکانات و ظرفیت‌های جامعه آن‌ها مطرح گردیده است و استفاده از آن در جوامع دیگر بدون توجه به تفاوت‌های موجود در زمینه‌های مختلف به خصوص تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند کاری عبس و بیهوده باشد. روی دیگر سکه آن است که برنامه‌ریزی دقیق و مشخص نمودن جمعیت متناسب با در نظر گرفتن همه‌ی موارد می‌تواند ضامن یک توسعه‌ی پایدار و متوازن باشد. مثلاً این که گفته شده است؛ رشد جمعیت محرک توسعه است یا مانع فرآیند توسعه، به میزان جمعیت پایه، ترکیب سنی و شتاب رشد جمعیت از یک سو و شرایط اجتماعی، اقتصادی کشورها از سوی دیگر بستگی دارد (اطاعت، ۱۳۹۰) یعنی در بحث جمعیت نگاه نداشتن جابه و جامع باید داشت. نه تنها به عدد و ارقام و تعداد نوزاد‌های متولد شده نگریست.

به عنوان نمونه اگرچه رشد جمعیت و داشتن نیروی انسانی زیاد می‌تواند موجب توسعه و پیشرفت گردد، اما در ایران در دهه‌های اخیر رشد فزاینده جمعیت باعث سوق دادن منابع به سمت نیازهای مصرفی شده است و افزایش جمعیت به عنوان مهم‌ترین مانع توسعه ایفای نقش کرده است. (اطاعت، ۱۳۹۰: ۳۳) آیا با وجود جمعیت ۱/۶۲ میلیارد نفری مسلمانان و جمعیت ۲۰۰ میلیون نفری شیعیان باز هم خطر انقراض وجود دارد (ویکی پدیا، آنلاین) بنابراین بهتر است به جای گسترش کمی تعداد مسلمانان و انسان‌ها در ایران به افزایش سرمایه‌های انسانی و کیفیت مسلمان بودن ایشان بپردازیم و انرژی و توان خود را صرف ارتقای مهارت‌های انسانی و اسلامی ایشان نماییم. آیا عدد ۳ درصد برای شاخص تولید علم مسلمانان جهان با وجود در اختیار داشتن ۲۵ درصد از جمعیت کل جهان زیننده پیروان پیامبری است که جست‌وجوی دانش را ز گهواره تا گور توصیه کرده است؟ (حسینی، ۱۳۹۰) پس مهم‌ترین بحث در رابطه با جمعیت بر می‌گردد به تناسب و مطلوبیت جمعیت. در عصر حاضر اگر میشل فوکو در تبیین نظریه قدرت-دانش خود می‌گوید: «قدرت عمدتاً از طریق دانش اعمال می‌شود» (ربیعی زاده، ۱۳۸۸)، ابوالقاسم فردوسی هزار سال پیش گفته است «توانا بود هر که دانا بود». امروز قدرت یک کشور یا یک سازمان نه به واسطه در اختیار داشتن سرمایه‌های مادی و تعدد نیروی انسانی است، بلکه امروز نیروی انسانی دانشمند و توانمند اصلی‌ترین و بزرگترین سرمایه هر کشور و سازمانی را تشکیل می‌دهد. در تعاملات جهانی امروز، کشور و تمدنی می‌تواند حرف اول را بزند که بیشترین سهم را در تولید دانش و به تبع آن در اقتصاد و سیاست داشته باشد. امروزه قدرت ایالات متحده در دانشگاه‌های این کشور نهفته است نه پنتاگون و ارتش این کشور. (اسدی، ۱۳۹۱)

نکته مهم دیگری که باید عنوان نمود تناسب جمعیت بر حسب آمایش سرزمین می‌باشد که در ایران به این نکته هم توجه نشده و در برخی مناطق با روند افزایش و تراکم بیش از حد جمعیت روبرو هستیم و در برخی مناطق هم با تراکم بسیار کم جمعیت که این نیز خود یکی از عوامل و موانع پیشرفت و توسعه می‌باشد.

آنچه در اینجا اهمیت دارد و باید بیان گردد این است که در سال های اخیر جمعیت و بعد خانوار در ایران بسیار کاهش یافته است به گونه ای که «آخرین تحقیقات پژوهشگران در زمینه نرخ باروری در کشور حاکی از کاهش زیاد و سریع این میزان است، طبق سرشماری عمومی سال ۹۰، میزان نرخ باروری در شهرهای بزرگ کشور ۱/۱۲ بوده است» (سایت خبرگزاری نگار) در حالی که نرخ جانمایی ۲/۱ می باشد. اما مسئله اصلی نرخ رشدی هست که در دهه های قبل ایران تجربه کرده و باز نرخ رشدی که انعکاس نرخ رشد سال های ۶۳-۶۴ تا ۷۰ است که هیچکدام متناسب با شرایط توسعه نمی باشد. یعنی نه باید آن نرخ رشد زیاد و بی برنامه و نه این نرخ رشد کم و کنترل شدید و پدیده ی تک فرزندی.

پس می توان گفت که بهترین راه پیشرفت با توجه به منابع انسانی و نیروی کار (جمعیت) برقراری تعادل میان منابع و برنامه ریزی برای افزایش یا کاهش و کنترل جمعیت با توجه به پارامترهایی چون، سرمایه های طبیعی و انسانی و امکانات می باشد. به عبارتی بهترین سیاست جمعیتی، برنامه ریزی بلند مدت برای جمعیتی مطلوب و متناسب با توجه به همه ی پارامترهای دخیل در این امر می باشد.

منابع

قرآن کریم

- ۱- اسدی محمد رضا (۱۳۹۱). «افزایش جمعیت یا افزایش کیفیت جمعیت؛ کدام استراتژی؟»، روزنامه ی دنیای اقتصاد شماره؛ ۲۶۸۶ کد خبر؛ -DEN۶۵۲۵۵۴
- ۲- اطاعت جواد (۱۳۹۰). «جمعیت و توسعه پایدار»، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ۱۱ شماره ۴۲، صص ۳۷-۷
- ۳- امانی، مهدی (۱۳۹۰) مبانی جمعیت‌شناسی، تهران: انتشارات سمت
- ۴- جوکار محبوبه (۱۳۹۳). «مدرنیته، تغییر سبک زندگی و کاهش جمعیت در ایران»، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، سال ۲، شماره ۲، صص ۶۹-۳۹
- ۵- حسینی، سیدعلی اکبر (۱۳۹۰) «موقعیت علم و فناوری در جهان اسلام»، Transcendent Philosophy Journal، آکادمی مطالعات ایرانی لندن، شماره ۱۲، دسامبر ۲۰۱۱
- ۶- ربیعی زاده، الهام (۱۳۸۸). «میشل فوکو و در هم تنیدگی قدرت و دانش» روزنامه رسالت، شماره ۶۸۳۴
- ۷- رجبیان، زهره (۱۳۸۶) «کنترل مولید از دیدگاه اسلام»، مجله حوراء، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۶، شماره ۲۴، ص ۱۶
- ۸- زمانی فریبا (بی تا). «اهمیت جمعیت شناسی در برنامه های آمایش سرزمین (با تأکید بر مهاجرت های استانی)»، فصلنامه جمعیت شماره ۷۰-۶۹، صص ۱۳۳-۱۰۷
- ۹- خبرگزاری فارس، ۹۰/۱۲/۱۳، «تلاش دولت و شورای عالی انقلاب فرهنگی برای تدوین سیاست های جلوگیری از کاهش نرخ رشد جمعیت»

- ۱۰- صادقی، رسول (۱۳۸۸)، جمعیت و توسعه، ابعاد و چالش ها، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیت آسیا و اقیانوسیه.
- ۱۱- عباسی دره بیدی احمد، کیانپور مسعود، فلاح مدواری حسن (۱۳۹۴) «کاهش جمعیت مسلمانان از موانع تحقق سبک و فرهنگ زندگی اسلامی»، قم: همایش سبک زندگی بایسته ها، راهکارها و آسیب ها، دانشگاه مصطفی العالمیه
- ۱۲- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۸)، مبانی جمعیت شناسی، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه
- ۱۳- گی روشه (۱۳۸۷). تغییرات اجتماعی. ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی
- ۱۴- واعظی راد رضا (۱۳۹۱). «تناسب جمعیت و منابع» قابل پیگیری در
<http://www.farzandezadi.blogfa.com/post-۱۳۱.aspx>
 ۲۶۳: Science Bongaarts, John. (۱۹۹۴). "Population policy options in the developing world," ۷۷۱-۷۷۶
 ۱۶- Warwick, Donald P. (۱۹۸۲). Bitter Pills: Population Policies and Their Implementation in Eight Developing Countries. New York: Cambridge University Press.
- سایت ها
- ۱۷- http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Muslim_population
- ۱۸- http://en.wikipedia.org/wiki/Shia_Islam

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

عضویت در
خبرنامه

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

مباحث پیشرفته یادگیری عمیق؛
شبکه های توجه گرافی
(Graph Attention Networks)

کارگاه آنلاین آموزش استفاده از
وب آوساینس

کارگاه آنلاین مقاله روزمره انگلیسی